
**КОМУНІКАТИВНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА
ЕЛІПСОВАНОГО РЕЧЕННЯ СУЧАСНОЇ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Об'єктом аналізу цієї статті є еліпсоване речення сучасної англійської мови, що розглядається як один із проявів активних процесів синтаксичної деривації. Предметом пильної дослідницької уваги стає комунікативно-функціональна специфіка еліпсованого речення: актуальне членування, комунікативний динамізм і актомовленнева організація еліпсованого речення.

***Ключові слова:** мовленнєвий акт, актуальне членування, еліipsis, комунікативний динамізм.*

***Александрова В.Г. Коммуникативно-функциональная специфика эллиптического предложения современного английского языка.** Об'єктом анализа данной статьи является эллиптическое предложение современного английского языка, рассматриваемое как одно из проявлений активных процессов синтаксической деривации. Предметом пристального внимания исследования стала коммуникативно-функциональная специфика эллиптического предложения: актуальное членение, коммуникативный динамизм и речеактовая организация эллиптического предложения.*

***Ключевые слова:** речевой акт, актуальное членение, эллиipsis, коммуникативный динамизм.*

***Alexandrova V.G. Communicative-functional specifics of the elliptical sentence in the modern English language.** The object of the analysis in this article is an elliptical sentence of the contemporary English language which is considered as a demonstration of active processes of syntactic derivation. The subject of the researcher's attention is the communicative functional specifics of the elliptical sentence: actual division, communicative dynamism and speech act organization of the elliptical sentence.*

***Key words:** speech act, actual division of the sentence, ellipsis, communicative dynamism.*

Референтні аспекти невербалізованих смислів постійно перебувають у полі зору мовознавців. Свого часу Р. Якобсон наголошував, що “порівняння неповних і експліцитних повідомлень є однією з найцікавіших проблем фрагментарних суджень” [13, 303]. Одним із різновидів неповних суджень він вважав еліipsis, який він услід за Ш. Баллі називав «нульовим знаком» і вважав його синтаксичною універсалією, що базується на операції “опущення” структурно й семантично значущих

компонентів речення в межах загальної тенденції живого мовлення до спрощення вербальних повідомлень.

Еліпсис ($\emptyset$), будучи одним із дієвих засобів розвантаження реченнєвої матерії та звільнення її від інформаційно надлишкових чи конструктивно зайвих компонентів, належить до явищ синтаксичної деривації” [3, 3], є заснованим на процесі скорочення / усічення матеріальних компонентів висловлення на засадах ергономіки мовлення.

Серед інших явищ синтаксичної деривації, які спеціалізуються на «нульовій» упаковці смислу (редукція, парцеляція, контамінація тощо) [1], еліпсис привертає особливу увагу дослідників, у результаті чого навіть говорять про цілу галузь лінгвістичного знання – еліпсологію [10, 20], яка вже має в своєму епістемічному багажі значний досвід шляхів і способів (психологічного, структурного, семантичного, когнітивного тощо) аранжування невербалізованих смислів. Однак мовознавство все ще не володіє достатнім знанням щодо комунікативно-функціональної специфіки еліпсованого речення (ЕР). Вивчення цього аспекту якраз і становить предмет опису пропонованої розвідки, тоді як її метою є опис специфіки використання еліпсованого речення на комунікативному рівні, що передбачає вирішення таких основних завдань: виявлення комунікативної перспективи, комунікативного динамізму і актомовленнєвої специфіки ЕР.

Актуальне членування ЕР пов’язане з його функціональною перспективою, яка створюється взаємодією теми (Т) і реми (Р). Більшість дослідників вважає [9, 67], що саме тематичний компонент ЕР і є тією ланкою, яка усувається в потоці мовлення як така, що анафорично міститься в передтексті. Якщо відома структурно-комунікативна відповідність (підмет = Т, присудок = Р) є релевантною для узуального речення, то для ЕР навряд, бо рема може бути як конструктивним, так і неконструктивним компонентом. Очевидно, для ЕР більш прийнятним буде теза про те, що слово з головним фразовим наголосом є фокусом реми, а з другорядним – теми [2, 204; 11,62].

Особливістю розподілу комунікативних ролей у мікроструктурі ЕР є наявність тематичного вузла, який скеровує введення одного й більше рематизованих кластерів інформації. Пор.: (1) *I must $\emptyset^{T-1}$ to Coventry P^{P-1} /C.T. Onions/;* (2) *The best way T^{T-1} out of a difficulty P^{P-1} is $\emptyset^{T1}$ through it P^{P-1} /DP/;* (3) *Two starving men T^{-1} cannot be twice as hungry as one $\emptyset^{P-1}$; but two rascals T^{-2} can be ten times as vicious as one $\emptyset^{P-2}$ /B. Shaw/.* Так, у (1) є один тема-рематичний центр, у якому пропущеним виявляється

пропозиціонально малоінформативна частина модалізованого предикату (*to go*) і сильно рематизованим локативний аргумент *to Coventry*. У (2) одна тема (*way*) зумовлює дві рематичні групи, а у (3) тематизоване *men* – три.

Безперечною домінантою комунікативної перспективи ЕР є сегмент-атрактор – його рематична частина, оскільки найменш вагоме повідомлення займає ініціальну позицію, а найбільш вагоме – фінальну [11, 71]. Будучи комунікативним центром висловлення, рема знаходить своє обов'язкове вербальне втілення, а тема (дане) може бути опущена, що доволі часто спостерігається в тих простих ЕР, які виявляються сильно актуалізованими (рематизованими). У тому, як взаємодіють між собою дане і нове, простежуються два типових випадки реалізації функціональної прогресії – лінійна і паралельна.

Лінійна прогресія становить собою поступове розгортання тема-рематичного ланцюга ЕР, при якому рема препозитивної частини стає темою постпозитивної, тобто $T-1 \rightarrow P-1 - T-2/P-1 \rightarrow P-2 - T-3/P-2 \rightarrow P-3 - T_n/P_{n-1} \rightarrow P_n$. Пор.: (4) *We have^{T-1} fewer friends than we imagine^{P-1}, but Ø Ø^{T2} more Ø than we know^{P-2}* /Hugo von Hofmannsthal/. Ця модель функціональної перспективи ЕР властива паратаксису, який має всі риси комунікативної регресії. Редуплікація реми в темі поєднує його предикативні частини в одне комунікативно-функціональне ціле. Подібний характер еліпсації певної частини повідомлення спостерігається також при „покроковій“ тематизації реми, коли тема експлікується в комплексній ремі наступного реченнєвого сегмента: (5) *I'll^{T-1} see^{P-1} how she's^{T-2} feeling tomorrow^{P-2} and Ø^{T-1} tell her then^{P-3}, if Ø Ø possible^{P-4}* /E.R.Edwards/. Така прогресія характерна, за О.І. Реуною [7, 77-78], для еліптичних вкрапель (4) і еліптичних зрощень (5).

При **паралельній прогресії** комунікативна перспектива розгортається в мікроструктурі кожної наступної предикативної одиниці, утворюючи своєрідний актуально-членувальний ланцюг, у якому Т і Р попереднього сегмента стають вихідним пунктом для подальшого комунікативного аранжування всього мовленнєвого блоку. При такому розподілі ролей Т одного висловлення стає макротемою, а Р – макроремою, які в одному комунікативному блоці зливаються в єдине тема-рематичне ціле. Так, у (6) в якості МТ і МР виступає *a little booklet*: (6) *Look what I've^{T-1} brought you, Mama^{T-1}. Ø Ø Ø^{T-2} A little booklet on Floka Day^{P-2}. Ø Ø Ø Ø^{T-3} Full of most charming photographs^{P-3}* /E.R.Edwards/.

В ЕР з подібним розподілом функціональної перспективи в макротемі відводиться роль своєрідного „тематичного домену“.

Часто паралельна прогресія є вагомою підставою пропуску більш ніж трьох компонентів: вона допускає не тільки елімінацію трьох валентно обов'язкових членів структурної схеми речення, що само по собі за узуальних умов не є бажаним, але й факультативних. У результаті цього в реченні може з'явитися чотири й більше еліпсованих компонентів. Це відбувається лише тоді, коли комунікативна ситуація сприяє “стягненню” в одній точці декількох тематичних і рематичних вузлів висловлень (у (6) – це агенс *I*, відносний динамічний предикат *have brought*, бенефактив *you* і об'єктив *booklet*).

Комунікативний динамізм розглядається як одна із важливих категорій речення, що репрезентує просування адресата від відомого до невідомого і що утворює „комунікативне навантаження“. Останнє є явищем функціонального порядку, що знаходить своє втілення у темарематичній організації висловлення і сприяє досягненню рівноваги у справі поінформованості комунікантів шляхом поступового загострення кульмінації з її подальшою розрядкою – зняттям напруження.

Кожному елементу речення іманентно притаманний певний ступінь динамізму, що характеризує його внесок у комунікативну структуру речення. На цій підставі говорять про ступені динамізму: власне тема → залишок теми → власне перехід → залишок переходу → рема → власне рема [14, 9]. Структурна організація ЕР, переважна більшість яких конститується за зразком медіальності та фінальності, є зручною для симультанної подачі інформації, оскільки ці зразки виявляються найбільш сприятливими для прогресуючого і поступового нарощення динамізму з рематичною кульмінацією. Для комунікативної перспективи ЕР характерна перспекція $T \rightarrow P$, хоча не виключається й ретроспекція $P \rightarrow T$. І про-, і ретроспекція створюють поле напруження.

Поле комунікативного напруження складається із сукупності його окремих ділянок, які в ході поступального розгортання думки, будучи то попереднім, то наступним компонентом, поперемінно виступають «перед-» і «післяподем». У такий спосіб жодна із частин ЕР не залишається без пучка актуалізованої інформації.

Просування комунікативного напруження в (7) *Where's this girl^{T-1} from?* – $\emptyset \emptyset^{T-1}$ *From Jenkinstown^{P-1}* /E. Caldwell/ можна унаочнити на рис. 1, де показано, що визначальним у макросистемному плані є динамічне

поєднання ініціальної та реактивної / респонсивної реплік діалогу, а в мікросистемному – імпліцитна референція, при якій тема співпадає з невербалізованим компонентом.

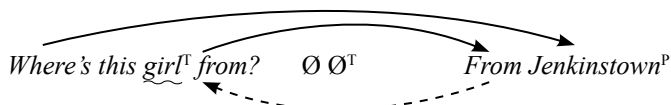

Рис. 1. Розподіл комунікативного напруження в інтеракції

Комунікативний динамізм на мікросистемному рівні можна проілюструвати й на прикладі складного ЕР (8) *We have^{T-1} fewer friends than we imagine^{P-1}, but ∅ ∅^{T-1} more ∅^{P-1/T-1} than we know^{P-2}* /Hugo von Hofmannsthal/. На рис. 2 унаочнено, що ступінь комунікативного напруження збільшується з кожним мовленнєвим кроком, “переступає” через еліпсовані компоненти і триває до останнього слова (*know*), „розряджаючись” у ньому. Таке аранжування є типовим для англійського синтаксису. Кожний компонент передполя сигналізує про появу наступного. Так, предикат *have* потребує обов’язкового заповнення ліво- (we) і правосторонньої (*friends*) позицій. Але реалізувавшись один раз, і сам він, і його обов’язкові актанти вже не є інформативно необхідним. У такий спосіб створюється фаза очікування, в якій адресат, інтуїтивно усвідомлюючи появу відповідних одиниць, сподівається на подальше лінійне розгортання мовленнєвого ланцюга.

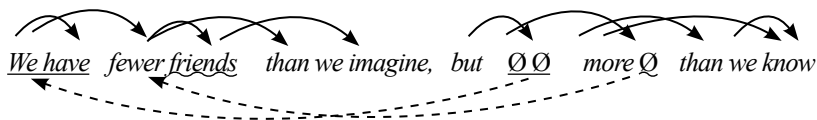

Рис. 2. Розподіл комунікативного напруження в ЕР

Спостереження показують, що для складного ЕР англійської мови не менш є й перерозподіл макроструктурного рівня комунікативного напруження, тобто між його смисловими сегментами (синтаксемами). Для (8) комунікативне напруження задається перш за все експлікацією протиріччя між двома кон’юнктами, яке сигналізується сполучником *but*. Існує воно й усередині кожного окремо взятого кон’юнкта, пересікаючись двічі в точці *than*. Концентруючись навколо сполучника, внутрішньореченнєві поля напруги утворюють своєрідний інтенціонально-

пропозиціональний німб навколо ЕР. Макроструктурний рівень є важливим способом усвідомлення комунікативного динамізму – його зачину, розвитку і кульмінації.

Інтенціональну організацію ЕР доцільно розглядати у вимірах мовленнєвого акту (МА) – феномену, що посідає центральне місце в лінгвопрагматиці, де він тлумачиться як мінімальна одиниця мовленнєвого спілкування. Будучи інтенціонально зумовленою та екстравертивно зорієнтованою мовленнєвою дією [6, 30; 8, 55], МА використовується в гармонійній взаємодії з відповідною соціодискурсивною ситуацією та характеризується в параметрах інтенціональності (еквіфінальності), конвенціональності, адресат/н/ості, ситуативності, а також ілокутивною силою, перлокутивним ефектом і пропозиціональним змістом [12, 36-43]. ЕР може виступати як у формі простих, так і складних мовленнєвих актів.

ЕР у формі **простих МА** можна розглядати в чотирьох головних конситуаціях спілкування – повідомлення, питання, спонукання та обіцянки [5, 82], з якими чітко корелюють п'ять типів МА – констатив (9) (*Ø Hope to see you again* /J. Archer/), квеситив (10) (*Afraid she might beat you?* /M. McRae/), директив (11) (*Ø No muesli for him* /A. Ahlberg/), комісив (12) (*Ø Hot doggies. Nice hot doggies, folks* /R. Chandler/) і експресив (13) (*Poor children!* /K. Roberts/; (14) *What a lovely scent!* /K. Roberts/; (15) *Nonsense, Loti!* /K. Roberts/).

Ці й інші приклади показують, що прості ЕР здатні втілювати й непрямі МА, які будуються за принципом імплікації: маніфестується один смисл, а порозумівається інший. У такому форматі ЕР найчастіше реалізуються в пареміологічних одиницях – прислів'ях (16) (*Ø Ø No sweet without some sweat*), афоризмах (17) (*When a man forgets his ideals he may hope for happiness, but Ø Ø not till then* /J.O. Hobbes/), загадках (18) (*What has a big mouth but Ø doesn't say a word?* {A river}).

ЕР у формі **складних МА** є більш розповсюдженим явищем. Складними вважаються такі мовленнєві одиниці, які, будучи оформленими одною синтаксичною структурою, поєднують у собі шляхом прагматичної контамінації два й більше елементарних МА. Серед них розрізняють щонайменше два види – сполучені та композитні. Частини композитного МА знаходяться між собою в координативному семантико-прагматичному зв'язку з рівноправністю МА-функцій, тоді як у сполучених обидві ілокуції перебувають у відношеннях специфічного сприяння [4, 13]. Будучи співвіднесеним на синтаксичному рівні з

двома простими реченнями, а на семантичному – з двома пропозиціями, складний МА вказує на дискретне застосування своїх складових, де кожна ілокуція чітко дотримується окреслених рамок свого інваріантного мовленнєвого смислу.

Еліпсовані речення у формі сполучених МА репрезентуються окремими висловленнями, кожне з яких наділене власною ілокутивною силою. Пор.: (19) *I'm gettin' along in years, an' I don't bounce back like I used to* Ø /B. Haning/; (20) *They wouldn't be able to trace any of them, and even if they did⁰, what former setback would talk now?* /C. Brown/; (21) *We'll go and live in the country. Will we really* Ø Ø? /K. Roberts/; (22) *I can't* Ø Ø! *Don't stop him, Milo* /E. Caldwell/; (23) *You'll be here, won't you? Please say you will* Ø Ø /E. Caldwell/.

Роль еліпсису в прагматичних побудовах СпМА очевидна: він перебирає на себе ту частину пропозиціональної інформації, яка вже була “омовлена” в попередній локуції, і містить у собі левову долю інтенціональної інформації, а іноді й увесь МА. Наприклад, демі-еліптична локуція *did*⁰ у (20) концентрує у собі цілу пропозицію (*were able to trace any of them*) і водночас втілює всю ілокутивну силу констатива.

Сполучені МА в межах ЕР мають певний комбінаторний потенціал. Так, якщо за вихідну точку взяти чотири базові мовленнєві функції та співвіднести кожна з них із тією позицією, за якою ця функція закріплена, то можна отримати матрицю комбінаторних можливостей з набором у 16 варіантів. Проте практика показує, що в дискурсивному просторі реалізуються не всі ці варіанти, а лише шість, які мають чинність, відповідно, у трьох конситуаціях – повідомлення, питання і спонукання. До них належать: конст + конст, конст + квес, конст + дир, квес + квес, квес + дир, дир + дир. Високою продуктивністю тут відрізняються комбінації констативів і квеситивів.

Еліпсовані речення у формі композитних МА становлять собою цілісну послідовність вербальних дій, що утворюють інтегрований блок координативно (↔) організованих однорідних функціонально-прагматичних типів висловлювання, поєднаних спільною комунікативною інтенцією. Вони є такими мовленнєвими одиницями, які, будучи оформленими одною синтаксичною структурою, є прагматично поліілокутивними, оскільки виступають у вигляді комбінації позиційно першого (МА₁) та позиційно другого (МА₂) простих мовленнєвих актів. Такі МА є найбільш розповсюдженим способом комунікативної організації паратактичних ЕР.

Із 16 комбінаторних можливостей реалізації комплексних МА, оформлених еліпсованими кон'юнктами паратаксисту, можуть реалізовуватися лише вісім. Вони якраз і є основними актомовленнєвими моделями реалізації складних прагматичних значень: КОНСТ ↔ КОНСТ (24), КОНСТ ↔ КОМІС (25), ДИР ↔ ДИР (26), ДИР ↔ КОНСТ (27), ДИР ↔ КОМІС (28), КВЕС ↔ КВЕС (29), КВЕС ↔ КОНСТ (30), КВЕС ↔ ДИР (31). Пор.: (24) *Happiness is a mystery like religion, and Ø should never be rationalized* /G.K. Chesterton/; (25) *I can do any more, Rose. I'll do Ø Ø. Just a second* /E. Dreyer/; (26) *Ø Don't give up the day job! Ø Blast it!* /L. Rinser/; (27) *Look, Mum – Ø Ø a shed!* /A. Ahlberg/; (28) *Show a good man his error, and he turns it to a virtue; but Ø an ill Ø it doubles his fault* /English proverb/; (29) *Why don't you get dressed and Ø come down for some breakfast?* /R. Cook/; (30) *Can it be possible? Certainly Ø Ø* /J. Archer/; (31) *Have you told Kelly Ø? But Ø Ø Not yet* /J. Fielding/. Доволі продуктивними тут є ті, що використовуються в конситуаціях повідомлення, спонукання і питання.

У таких прагматично складних утвореннях еліпсис вживається переважним чином у позиційно другому (24, 25, 29, 30) або проявляє певну активність стосовно обох МА (26, 31). Позиційно другий еліпсис пов'язаний із прагматичною регресією, яка передбачає відсилку до пропозиційного змісту першого повідомлення, а сам він концентрується на втіленні інтенціональної інформації, яка органічним чином має підсилювати ілокуцію першого МА – або спорідненими прагматичними смислами (23, 26, 29), або силами іншого гатунку (30).

Еліпсація ж конструктивних компонентів висловлення в обох МА пов'язана з такою координацією різноїлокутивних векторів у експресивному мовленні, в якому калейдоскопічно міняються прагманастанови. Це має місце зазвичай у ситуаціях питання і спонукання або в обох одночасно (31), які тяжіють до перформативного мовлення.

На підставі сказаного можна дійти таких висновків.

1. Тема-рематична організація становить собою один із механізмів, що формує ЕР як структуровану цілісність. Її комунікативні макро- і мікроскладові вибудовуються у вигляді певної реляційно-ієрархічної структури і утворюють одну смислову цілісність. Мікротема окремої синтагми органічно поєднується з макротемою, що проходить через певний текстовий відрізок і реалізується чергуванням тем(и) рем(и).

2. Таким чином, еліпсація конструктивних компонентів речення покликана серед іншого, здійснювати розподіл комунікативних ролей у висловленні. Залежно від структурної організації ЕР варіюється й сту-

піль комунікативного напруження та, як наслідок, динамізм актуалізованої частини висловлення. Тим самим еліпсис стає засобом регулювання комунікативних інтенцій та інтерактивної взаємодії комунікантів.

3. Схеми взаємодії окремих типів парцельованих речень із певними ілокутивними моделями простих і складних мовленнєвих актів у скопусі повідомлення, питання, спонукання та обіцянки є важливим показником активної участі еліпсису у вербальній комунікації.

Розгляд еліпсованого речення сучасної англійської мови під кутом зору його комунікативної організації може стати в перспективі основою лінгвопрагматичного опису явища синтаксичної лакунарності в межах малого (автосемантичне висловлення) і великого (синсемантичне висловлення) синтаксису. Не менш перспективним є й її вивчення ЕР у різних режимах дискурсивної діяльності на матеріалі різних мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрова В.Г. Типы и виды синтаксичного еліпсису// Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В.И. Вернадского. Филология. Сб. научн. тр. – Симферополь: ТНУ им. В.И. Вернадского, 2006. – Т. 19 (58), № 4. – 2006 – С. 89-91.
2. Всеволодова М.В. Теория функционально-коммуникативного синтаксиса: Фрагмент прикладной (педагогической) модели языка. Учебник. – М.: МГУ, 2000. – 502 с.
3. Городенська К.Г. Деривация синтаксичних одиниць. – К.: Наукова думка, 1991. – 192 с.
4. Карабан В.И. Сложные речевые единицы. Прагматика английских асиндетических полипредикативных образований. – К.: Вища школа, 1989. – 132 с.
5. Приходько А.М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові. – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – 292 с.
6. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332с.
7. Реунова О.И. Эллипсис как лингвистическое явление. – Пятигорск: Пятигорск. гос. лингв. ун-т, 2000. – 223 с.
8. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. – К.: Фитосоциоцентр, 2002. – 336 с.
9. Трофимова Э.А. Синтаксические конструкции английской разговорной речи. – Ростов/Д.: Изд-во Ростовск. ун-та, 1981. – 160 с.
10. Факторович А.Л. Выражение смысловых различий посредством эллипсиса. – Харьков: Око, 1991. – 88 с.
11. Шатуновский И.Б. Семантика предложения и нереперентные слова (значение, коммуникативная перспектива, прагматика). – М.: Школа «ЯРК», 1996. – 400 с.
12. Шевченко И.С. Историческая динамика прагматики предложения: английские вопросительные предложения 16-20 вв. – Харьков: Константа, 1998. – 168 с.
13. Якобсон Р. Нулевой знак // Якобсон Р. Избранные работы. – М.: Прогресс, 1985. – С. 222-230.
14. Firbas J. Functional sentence perspective in written and spoken communication. – Cambridge: Cambridge University Press, 1992. – 235 p.